

Dr hab. Paulina Twardoch, prof. UŚ

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID: 0000-0001-8941-0687

e-mail: paulina.twardoch@us.edu.pl

Umowa o pracę a stosunki rodzinnoprawne z kolizyjnoprawnego punktu widzenia – rozgraniczenie statutów

Employment contract and family law relationships from the conflict-of-laws perspective: delimiting the applicable laws

Streszczenie

Celem analizy przedstawionej w artykule jest rozgraniczenie statutu indywidualnej umowy o pracę i statutów rodzinnoprawnych wchodzących w grę w kontekście zagadnień wykazujących związek zarówno z problematyką prawa rodzinnego, jak i problematyką prawa pracy. I tak, zasada autonomii małżonka względem współmałżonka w podjęciu pracy czy też w pobieraniu dochodów z pracy i zarządzie nimi stanowiąca element małżeńskiego ustroju podstawowego wpisuje się w kategorię kolizyjnoprawną „małżeńskie stosunki osobiste”. W kwestii prawa – takiego jak to przewidziane w ustawodawstwie szwajcarskim – do odszkodowania za nadzwyczajny wkład w utrzymanie rodziny miarodajny jest statut alimentacyjny. Kwestię prawa do rekompensaty za pracę w interesie rodziny, takiego jak to przewidziane w ramach ustroju rozdzielności majątkowej w ustawodawstwie hiszpańskim, należy przyporządkować do statutu małżeńskiego ustroju majątkowego. Tak samo trzeba zakwalifikować reguły małżeńskiego reżimu majątkowego określające losy wynagrodzenia za pracę oraz przedmiotów służących do wykonywania zawodu. Dla ustalenia, kto jest przedstawicielem ustawowym dziecka mającym kompetencję do udzielenia zgody na zawarcie przez nie umowy o pracę, miarodajny jest statut wyznaczony na podstawie konwencji haskiej z 1996 r. o odpowiedzialności rodzicielskiej (jeśli dziecko nie ukończyło 18. roku życia i nie zachodzi pierwszeństwo konwencji bilateralnej). Podobnie zaszeregować należy kwestię kompetencji rodziców do sprawowania zarządu przedmiotami majątkowymi nabytymi przez dziecko w wyniku jego pracy.

Słowa kluczowe

indywidualna umowa o pracę; stosunki osobiste i majątkowe małżonków; zobowiązania alimentacyjne; odpowiedzialność rodzicielska; właściwość prawa

JEL: K31, K33, K36

Abstract

The analysis presented in the article aims to distinguish among the laws applicable to family law issues and the law applicable to an individual employment contract that compete in the context of the problems related to both fields: family law and labour law. Thus, the principle – established within the *regime primaire* – of the autonomy of one spouse from the other spouse in taking up employment or in collecting and managing the earnings from his or her work falls within the conflict-of-laws category of “personal relations between spouses”. The question of the right to compensation for an extraordinary contribution to the maintenance of the family, such as that provided for in the Swiss legal system, is governed by the law applicable to maintenance obligations. The question of the right to compensation for work in the interest of the family, such as that provided for within the separate property regime in the Spanish legal system, is covered by the scope of application of the law applicable to a matrimonial property regime. In the same way one should characterise the rules of a matrimonial property regime that determine the fate of remuneration for work and of objects used to perform a profession. The question of who is the legal representative empowered to give consent to the conclusion of an employment contract by a child, is governed by the law designated by the Hague Convention of 1996 on Parental Responsibility, provided that the child is less than 18 years old and that a bilateral convention does not take precedence. The question of the parents’ competence to manage assets acquired by their child through his or her work should be characterized in a similar manner.

Keywords

individual employment contract; personal and property effects of marriage; maintenance obligations; parental responsibility; applicable law

Wprowadzenie

Na płaszczyźnie prawa prywatnego międzynarodowego indywidualna umowa o pracę i stosunki z niej wynikające objęte są zakresem zastosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I), (Dz.Urz. L 177 z 4.07.2008, p. 6–16), w szczególności zaś regulacji z art. 8. Ponieważ jednak szereg zagadnień natury rodzinnoprawnej wykazuje związek z problematyką stosunku pracy czy – co bardziej skomplikowane – szereg zagadnień znajduje się na pograniczu prawa rodzinnego i prawa pracy, konieczne jest prawidłowe wytyczenie linii demarkacyjnej między prawem właściwym dla indywidualnej umowy o pracę (statutem wskazanym przez rozporządzenie Rzym I) a odpowiednim statutem rodzinnoprawnym. W tej ostatniej roli może wystąpić w szczególności prawo właściwe dla małżeńskich stosunków osobistych, prawo właściwe dla małżeńskich stosunków majątkowych, prawo właściwe dla zobowiązania alimentacyjnego czy też prawo właściwe dla odpowiedzialności rodzicielskiej. Poniższą analizę poświęcono rozgraniczeniu statutów wchodzących w grę w rozważanym kontekście.

Stosunek pracy a skutki zawarcia małżeństwa

Autonomia lub brak autonomii względem współmałżonka w podjęciu pracy

Normy obowiązujące w przeszłości w naszym kręgu kulturowym uzależniały kobietę zameżną od męża w kwestii podjęcia/wykonywania pracy (zob. m.in. Świątkowski, 2010, s. 270–271).

Stan ten ulegał stopniowo zmianie. I tak, obecnie zasadą w tej sferze jest autonomia każdego z małżonków względem współmałżonka. W szeregu systemów prawnych wyrazem owej zasady są przepisy stanowiące *expressis verbis*:

- iż każdy z małżonków może „swobodnie” czy też „bez zgody drugiego małżonka” wykonywać zawód (tak w art. 216 ust. 1 KC belg.¹, art. 223 KC franc.², art. 1677.³-D KC port.³, art. 327 KC rum.⁴, podobnie w par. 19 ust. 3 słowackiej ustawy o rodzinie⁵), bądź też
- że obaj małżonkowie uprawnieni są do wykonywania pracy zarobkowej (tak w par. 1356 ust. 2 KC niem.⁶).

Tego rodzaju reguła wynika również *implicitie* z przepisu art. 167 KC szwajc.⁷ (Baddeley, 2017, s. 211–213). Co interesujące, w art. 150 KC chil.⁸ zasadę „swobody poświęcenia się pracy zarobkowej/zawodowej” wyrażono jedynie w odniesieniu do żony.

Na płaszczyźnie kolizyjnoprawnej należy przyjąć, że o tym, czy małżonek może bez zgody współmałżonka podjąć/wykonywać wybraną przez siebie pracę, rozstrzyga prawo właściwe dla stosunków osobistych między małżonkami. Stanowisko to jest uzasadnione zarówno na tle ustawy z 4 lutego 2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (dalej: u. o p.p.m.; art. 51 ustawy⁹), jak i na tle wiążących Polskę konwencji bilateralnych (zob. Twardoch, 2015, s. 168; też, 2018, s. 467¹⁰). Co istotne na

tle unormowania z art. 8 ust. 2 u. o p.p.m. (dotyczącego uwzględniania przepisów państwa trzeciego wymuszających swoje zastosowanie), w szczególności we francuskim prawie kolizyjnym rodzima norma wyrażająca zasadę autonomii małżonków w rozpatrywanej kwestii (art. 223 KC franc.) traktowana jest jako *loi de police* (czyli właśnie przepis wymuszający swoje zastosowanie; zob. chociażby Revillard, 2022, s. 110, pkt 162).

Statut małżeńskich stosunków osobistych obejmuje swym zakresem także ewentualne, narzucone małżonkom przez ustawodawcę, wymaganie, by przy podejmowaniu decyzji w przedmiocie wyboru i wykonywania zawodu uwzględnić interesy rodziny, współmałżonka czy małoletnich dzieci. Ze sformułowanym w sposób wyraźny wymaganiem tego typu mamy do czynienia m.in. w przypadku regulacji z § 689 KC czes.¹¹, § 1356 ust. 2 KC niem. oraz z art. 167 KC szwajc. W postanowieniach określonego wyżej prawa poszukiwać należy również odpowiedzi na pytanie, czy małżonek może żądać, by sąd zakazał współmałżonkowi wykonywania danej aktywności zawodowej ze względu na zagrożenie, jakie wykonywanie owej aktywności stwarza dla wspomnianych interesów¹².

Autonomia lub brak autonomii względem współmałżonka w pobieraniu dochodów z pracy i w zarządzie nimi jako reguła ustroju podstawowego

W szeregu systemów prawnych w ramach małżeńskiego ustroju podstawowego (franc. *régime primaire/régime de base*) wprowadzono wyraźną normę ustanawiającą zasadę wyłącznej kompetencji każdego z małżonków do:

- pobierania swych (szeroko rozumianych) dochodów z pracy (tak w szczególności w art. 217 KC belg. oraz w art. 223 KC franc.);
- zarządzania swoimi dochodami z pracy (tak m.in. w art. 223 KC franc., art. 327 KC rum., art. 1678 KC port.).

Tego rodzaju reguły tak na tle u. o p.p.m. (art. 51 i 52 ustawy), jak i na tle wiążących Polskę konwencji bilateralnych wpisują się w zakres zastosowania prawa właściwego dla stosunków majątkowych małżonków¹³. Podobnie jak w kontekście autonomii względem współmałżonka w podjęciu pracy, warto mieć na uwadze, że w szczególności we francuskim prawie prywatnym międzynarodowym rodzima norma wyrażająca zasadę niezależności każdego z małżonków od współmałżonka w pobieraniu swych dochodów z pracy i dysponowaniu nimi (art. 223 KC franc.) jest zaliczana do przepisów wymuszających swoje zastosowanie (zob. chociażby Revillard, 2022, s. 110, pkt 162).

Przyczynianie się do zaspokajania potrzeb rodziny

Obowiązek przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny, występujący także pod takimi nazwami jak „obowiązek przyczyniania się do odpowiedniego utrzymania rodziny” czy też „obowiązek uczestnictwa w ponoszeniu ciężarów małżeństwa”, ustanowiono w szczególności w: art. 221 KC belg., art. 1568 KC braz.¹⁴, art. 134 KC chil.,

§ 690 KC czes., art. 214 KC franc., art. 1318 KC hiszp.¹⁵, art. 179 ust. 2 KC kolumb.¹⁶, § 1360 KC niem., art. 1676 KC port., art. 396 KC Queb.¹⁷, art. 325 ust. 2 KC rum., § 19 słowackiej ustawy o rodzinie, art. 163 KC szwajc., art. 143 ust. 3 KC wł.¹⁸ Niejednokrotnie przepisy wyraźnie wskazują na pracę zarobkową jako na jedno z głównych źródeł środków pieniężnych, z których – zgodnie z założeniem ustawodawcy – mają być pokrywane wydatki, o które chodzi w kontekście rozpatrywanego obowiązku. Niemniej określone wyżej założenie przyjmowane jest także w tych porządkach prawnych, w których owa kwestia nie została uregulowana *expressis verbis* (zob. chociażby Baddeley, 2017, s. 308). Warto też zwrócić uwagę, iż szereg obcych ustawodawstw, podobnie jak prawo polskie (zob. art. 28 KRO), przewiduje – jako rozwiązanie służące przymusowemu wykonaniu omawianego obowiązku w razie uchylania się od jego wypełniania przez jednego z małżonków – wydanie przez sąd nakazu wypłaty wynagrodzenia za pracę do rąk współmałżonka. Przykładowo, w prawie szwajcarskim nakaz taki może zostać wydany na podstawie art. 177 KC szwajc. Przepis ten mówi o wypłacie należności przez dłużników małżonka uchylającego się od zadośćuczynienia obowiązku utrzymania rodziny, przy czym adresatami nakazów tego typu są przede wszystkim pracodawcy, a należnościami, które zgodnie z decyzją sądu mają być wypłacane do rąk współmałżonka, są w takich przypadkach zarobki z tytułu świadczonej pracy (Baddeley, 2017, s. 441). Rozwiązanie to określa się mianem *l'avis aux débiteurs*. Podobną regulację spotykamy m.in. w art. 221 ust. 2 KC belg. oraz w art. 1676 ust. 4 KC port.

Na tle Protokołu haskiego z 2007 r. o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych, Dz.Urz. UE L z 16 grudnia 2009 r. (dalej: Protokół haski z 2007 r.) winno się uznać, że obowiązek przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny to instytucja należąca do kategorii „zobowiązanie alimentacyjne” (zob. Twardoch, 2018, s. 471 i wskazana tam literatura; też, 2019, s. 168–169 i wskazana tam literatura). Jeśli chodzi o obowiązek omawianego rodzaju przewidziany w prawie szwajcarskim, taką samą kwalifikację trzeba przyjąć na tle Konwencji o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych, sporządzonej w Hadze 2 października 1973 r., Dz.U. z 2000 r. Nr 39, poz. 444 (dalej: Konwencja haska z 1973 r.).

Kłopotliwa jest natomiast kwalifikacja wspomnianych wyżej instrumentów służących przymusowemu wykonaniu rozpatrywanego obowiązku. W doktrynie szwajcarskiej rozwiązanie z art. 177 KC szwajc., tj. *l'avis aux débiteurs*, B. Dutoit i A. Bonomi przyporządkowują do statutu ogólnych skutków małżeństwa (Dutoit, & Bonomi, 2022, s. 241), mimo że sam obowiązek przyczyniania się do utrzymania rodziny zalicza się do statutu alimentacyjnego. Zbliżony jest pogląd A. Buchera odnoszący się do podobnych konstrukcji prawnych znanych innym ustawodawstwom (2024, s. 472; zob. też s. 474)¹⁹. Uzasadniając swoją tezę, B. Dutoit i A. Bonomi podnoszą, że instrument przewidziany w art. 177 KC szwajc. stanowi sankcję z zakresu prawa rodzinnego (2022, s. 241). Podobnie szwajcarski Trybunał Federalny uznał, że

rozwiązanie z art. 177 KC szwajc. to szczególna sankcja ze sfery prawa rodzinnego na wypadek uchylania się przez małżonka od przyczyniania się do utrzymania rodziny, a co za tym idzie miarodajny w odniesieniu do owego rozwiązania jest nie statut alimentacyjny, lecz statut ogólnych skutków małżeństwa²⁰.

W stosunkach ze Szwajcarią Polskę wiąże wspomniana wyżej Konwencja haska z 1973 r.²¹, przy czym uzasadnione jest przyjęcie jednolitego dla wszystkich państw-stron sposobu postrzegania zakresu przedmiotowego tego aktu. W tym świetle należy uznać, że w polskim prawie prywatnym międzynarodowym rozwiązanie ustanowione w art. 177 KC szwajc. wpisuje się w zakres zastosowania prawa właściwego dla majątkowych stosunków małżeńskich (art. 51 i 52 u. o p.p.m.). Jak się wydaje, analogicznie winno się zakwalifikować podobne instrumenty występujące w innych systemach prawnych.

Prawo do odszkodowania za nadzwyczajny wkład w utrzymanie rodziny. Prawo do rekompensaty za pracę w interesie rodziny jako element małżeńskiego ustroju majątkowego

W niektórych systemach prawnych ustawodawca przyznał małżonkowi, który przyczyniał się do zaspokajania potrzeb rodziny w stopniu znacznie przewyższającym wymagania wynikające z ustawy, prawo do odszkodowania. Taką regulację spotykamy w szczególności w art. 165 ust. 1 KC szwajc.²² W świetle tego przepisu wspomniane prawo przysługuje małżonkowi, który współpracował (*a collaboré*) ze swym współmałżonkiem w ramach działalności zawodowej tego ostatniego lub w ramach jego przedsiębiorstwa w zakresie znacznie wykraczającym poza to, czego, oceniając rzecz rozsądnie, można oczekiwać na podstawie regulacji art. 163 KC szwajc., nakładającej na małżonków obowiązek przyczyniania się do utrzymania rodziny. Zgodnie z wyraźną normą zamieszczoną w art. 165 ust. 3 KC szwajc. możliwość żądania odszkodowania, o którym mowa, jest wyłączona, jeśli wniesienie „nadzwyczajnego wkładu w utrzymanie rodziny” (*contribution extraordinaire*) wynikało ze zwykłego stosunku cywilnoprawnego (czy – ujmując rzecz inaczej – ze stosunku cywilnoprawnego ze sfery prawa powszechnego), w szczególności takiego, którego źródłem jest umowa o pracę.

Na tle Konwencji haskiej z 1973 r. w ślad za doktryną szwajcarską należałoby przyjąć, że rozpatrywane prawo do odszkodowania objęte jest kategorią kolizyjnoprawną „zobowiązanie alimentacyjne” (Bucher, 2024, s. 474; Dutoit & Bonomi, 2022, s. 242). Jak wyjaśnia A. Bucher, wprawdzie chodzi w tym kontekście o wkład przekraczający zwykłą miarę, jednak wciąż jest to przyczynianie się do utrzymania rodziny, przeto odszkodowanie przewidziane w art. 165 KC szwajc. winno być kwalifikowane w taki sam sposób, jak świadczenia wymagane w ramach obowiązku utrzymania ustanowionego w art. 163 KC szwajc. (Bucher, 2024, s. 474).

Inaczej natomiast należy podchodzić do prawa do otrzymania rekompensaty za pracę w interesie rodziny ukształtowanego jako element małżeńskiego ustroju

majątkowego *sensu stricto* (franc. *régime secondaire*). Z taką figurą prawną mamy do czynienia w przypadku unormowania z art. 1438 KC hiszp.²³ Przepis ten przyznaje prawo do rekompensaty małżonkowi, który poświęcił się pracy w gospodarstwie domowym lub pomagał współmałżonkowi – poprzez świadczenie pracy – w jego działalności zawodowej lub w przedsiębiorstwie rodzinnym. Instytucja, o której mowa, określana jest mianem *la compensación por trabajo para la casa* – dosłownie: „rekompensata za pracę w domu”. Niemniej, jak wskazano powyżej, opisywane prawo może też przysługiwać w razie współpracy: a) w ramach działalności zawodowej współmałżonka lub b) w przedsiębiorstwie rodzinnym²⁴. Przedstawiona norma ustanowiona została w obrębie regulacji kodeksu cywilnego poświęconych ustrojowi rozdzielności majątkowej. Co istotne, rekompensata przysługuje w związku z ustaniem ustroju. Celem rozpatrywanego przepisu jest zapewnienie naprawienia uszczerbku powstałego w sferze majątkowej małżonka, który kierował się w swych wyborach zaufaniem do stabilności związku. B. Añoveroz Terradas, analizując na potrzeby kwalifikacji kolizyjnoprawnej charakter prawny rekompensaty z art. 1438 KC hiszp., wysuwa na pierwszy plan funkcję korygującą, jaką ma spełniać owa rekompensata. Chodzi tu mianowicie o korektę niesprawiedliwych skutków, jakie w razie rozwodu, separacji czy unieważnienia małżeństwa mogą w obliczu określonego wyżej podziału ról w małżeństwie wynikać dla jednego z małżonków z podporządkowania małżeńskich stosunków majątkowych ustrojowi całkowitej rozdzielności. Wymieniona autorka podkreśla przy tym, że analizowana norma stanowi szczególną regułę likwidacji owego ustroju²⁵. Na tej podstawie B. Añoveroz Terradas uznaje rekompensatę z art. 1438 KC hiszp. za instrument objęty statutem małżeńskiego ustroju majątkowego (Añoveros Terradas, 2010, s. 454–456; też, 2017, s. 830). Podobny sposób rozumowania przedstawił J. Carrascosa González (2022, s. 2294). W tym samym duchu utrzymane jest orzeczenie hiszpańskiego *Tribunal Supremo* z 17 lutego 2021 r., zapadłe w sprawie o rozwód między obywatelami francuskimi²⁶. Przytoczone wyżej argumenty podnoszone w doktrynie hiszpańskiej i tamtejszym orzecznictwie są doniosłe także w świetle polskiego prawa prywatnego międzynarodowego. Analogicznie więc: za miarodajny w omawianej kwestii należy uznać statut małżeńskiego ustroju majątkowego (art. 51 i 52 u. o p.p.m.).

Wynagrodzenie za pracę oraz przedmioty majątkowe służące do wykonywania zawodu a małżeński ustrój majątkowy *sensu stricto*

Nie ulega wątpliwości, że reguły małżeńskiego ustroju majątkowego *sensu stricto* normujące kwestię zaliczenia wynagrodzenia za pracę (lub też wierzytelności o wynagrodzenie za pracę) do którejś z mas majątkowych należących do małżonków wpisują się w zakres zastosowania prawa właściwego dla małżeńskiego ustroju majątkowego. W taki sam sposób zakwalifikować trzeba składające się na małżeński reżim majątkowy *sensu stricto* reguły

określające zasady zarządu wynagrodzeniem za pracę lub przedmiotami służącymi do wykonywania zawodu. Wreszcie, taką samą kwalifikację przyjąć należy w odniesieniu do reguł *régime secondaire* dotyczących:

- możliwości zaspokojenia się przez wierzyciela małżonka (małżonków) z przypadającego temu ostatniemu (tym ostatnim) wynagrodzenia za pracę;

- losu przedmiotów majątkowych, które służą do wykonywania zawodu, czy też tzw. narzędzi pracy w razie podziału majątku wspólnego (zob. np. art. 1731 KC port.).

Wypada przy tym podkreślić, że wyrażenia takie jak: „wynagrodzenie za pracę” (zob. np. art. 31 par. 2 pkt 1), art. 33 pkt 7), art. 36 par. 3, art. 41 par. 2 i 3, art. 49 par. 1 pkt 5 KRO), „dochód z pracy” (zob. art. 1724 lit. a) KC port., art. 449 pkt 1 KC Queb, art. 197 ust. 2 pkt 1 KC szwajc.), „dochody z pracy osobistej” (zob. art. 1.659 VI KC braz.), „dobra majątkowe uzyskane w wyniku pracy” (zob. art. 1347 pkt 1 KC hiszp.), „narzędzia pracy” (zob. art. 1731 KC port.; zob. też 1.659 V KC braz.) czy „instrumenty/przedmioty potrzebne do wykonywania zawodu” (zob. art. 1346 pkt 8 KC hiszp.; zob. też art. 1404 ust. 2 KC franc. czy art. 450 pkt 6 KC Queb.) występujące w przepisach prawa właściwego dla małżeńskiego ustroju majątkowego regulujących zagadnienia wymienione w poprzednim ustępie winny być rozumiane zgodnie z wykładnią danego określenia przyjętą (na tle owych przepisów) w tym właśnie wspomnianym prawie.

Umowa o pracę między małżonkami

Umowa o pracę, której stronami są małżonkowie, nie jest jako taka wyłączona z zakresu zastosowania rozporządzenia Rzym I (zob. w szczególności Lüttringhaus, 2015, s. 46–47; zob. też Kurowski, 2016, s. 67). Niemniej rozważenia wymaga kwestia kwalifikacji ewentualnych szczególnych reguł dotyczących umowy o pracę między małżonkami a) podyktowanych względami rodzinnoprawnymi związanymi ze specyfiką małżeństwa i b) stanowiących odstępstwo od powszechnego reżimu prawnego umowy o pracę. Chodzi tu w szczególności o ewentualną regułę wyłączającą *a priori* istnienie umowy o pracę między małżonkami²⁷, opartą na:

- przekonaniu o sprzeczności relacji podległości służbowej (charakteryzującej stosunek pracy) z **zasadą równości małżonków**²⁸ czy też

- założeniu, że świadczenie pracy przez jednego małżonka na rzecz drugiego stanowi wykonywanie **obowiązku wzajemnej pomocy** (zob. Favennec-Héry, 2002, s. 403 i n.; Anazetpouo, 2010, s. 68–69; Revel, 2011, pkt 17; też, 2016, pkt 35; Livoir, 2016, s. 86; Yildirim, 2024, pkt 313; zob. też Julien, 1966, s. 978) albo **obowiązku uczestnictwa w ponoszeniu ciężarów małżeństwa** (zob. Saulier, 2023, § 21), bądź

- przekonaniu o **sprzeczności stosunku pracy** z rozwiązaniami przyjętymi w ramach **małżeńskiego ustroju majątkowego *sensu stricto* określonego typu** [zwłaszcza o sprzeczności relacji zależności służbowej z wpisaną w ustrój wspólności majątkowej zasadą równości kompetencji małżonków do sprawowania zarządu (zob. Teilliais, 1996, s. 17 i n.) lub z prawidłami decydującymi

o składzie majątku wspólnego (zob. Yildirim, 2019, pkt 312²⁹]³⁰, czy też

– założeniu, że praca świadczona przez jednego małżonka w przedsiębiorstwie drugiego stanowi **wkład w majątek wspólny małżonków**³¹.

Na płaszczyźnie kolizyjnoprawnej w grę wchodzi zakwalifikowanie rozpatrywanych tutaj ewentualnych szczególnych reguł dotyczących umowy o pracę między małżonkami do kategorii „zobowiązanie wynikające ze stosunku rodzinnego”, o której mowa w art. 1 ust. 2 lit. b) rozporządzenia Rzym I, i która obejmuje również zobowiązania alimentacyjne, lub do kategorii „małżeński ustrój majątkowy”, o której mowa w art. 1 ust. 2 lit. c) rozporządzenia Rzym I³², w zależności od istoty reguły poddawanej kwalifikacji. Jeśliby podążać tą drogą, należałoby uznać, że owe reguły objęte są wyłączeniem przewidzianym – odpowiednio – w pierwszym lub drugim z wymienionych wyżej postanowień³³, a więc że pozostają poza zasięgiem przedmiotowym rozporządzenia Rzym I. Trzeba by wówczas przyjąć, iż w kwestii rozważanych tu szczególnych reguł miarodajne jest w polskim prawie prywatnym międzynarodowym – odpowiednio – prawo właściwe dla małżeńskich stosunków osobistych, ewentualnie prawo właściwe dla zobowiązań alimentacyjnych, lub prawo właściwe dla małżeńskich stosunków majątkowych.

Niezależnie od powyższego, w kontekście oceny istnienia umowy o pracę między małżonkami należy mieć na uwadze, że to wedle statutu małżeńskich stosunków osobistych trzeba ustalać, czy – a jeśli tak, to w jakim zakresie – dane działanie jednego małżonka na rzecz drugiego winno się uznać za wykonywanie obowiązku wzajemnej pomocy. I tak, przykładowo, w sytuacji gdy chodzi o pomoc w wykonywaniu codziennych czynności świadczoną przez małżonka na rzecz niepełnosprawnego współmałżonka, a w roli określonego wyżej statutu występuje prawo francuskie, takie działanie małżonka może zostać uznane za znacznie wykraczające poza ramy obowiązku wzajemnej pomocy³⁴, co otwiera drogę do ustalenia – co do zasady wedle *legis laboris* – istnienia stosunku pracy między małżonkami. Konieczne może być przy tym przeprowadzenie zabiegu dostosowania.

Stosunek pracy a skutki zawarcia zarejestrowanego związku partnerskiego

W odniesieniu do partnerów z zarejestrowanego związku mogą się wyłonić kwestie analogiczne do tych omówionych powyżej, w części poświęconej małżonkom. Chodzi tu w szczególności o takie zagadnienia, jak:

1) autonomia jednego partnera względem drugiego w podjęciu/wykonywaniu wybranej przez siebie pracy lub brak takiej autonomii;

2) autonomia jednego partnera względem drugiego w pobieraniu dochodów z pracy i zarządzie nimi lub brak takiej autonomii jako reguła partnerskiego ustroju podstawowego;

3) zaliczenie wynagrodzenia za pracę (lub też wierzytelności o wynagrodzenie za pracę) do którejś z mas

majątkowych istniejących pod rządami partnerskiego ustroju majątkowego *sensu stricto*;

4) zasady zarządu wynagrodzeniem za pracę lub przedmiotami służącymi do wykonywania zawodu wynikające z partnerskiego ustroju majątkowego *sensu stricto*;

5) możliwość zaspokojenia się przez wierzyciela partnera (partnerów) z przypadającego temu ostatniemu (tym ostatnim) wynagrodzenia za pracę;

6) los przedmiotów majątkowych, które służą do wykonywania zawodu, w razie ustania partnerskiego ustroju majątkowego *sensu stricto*³⁵.

Ponieważ w przypadku instytucji zarejestrowanego związku partnerskiego mamy w polskim prawie prywatnym międzynarodowym do czynienia z luką, przeto dla wspomnianych kwestii właściwość prawa ustalać trzeba za pomocą reguły z art. 67 u. o p.p.m.³⁶ Wskazuje ona jedynie w sposób ogólny, że stosować należy prawo najściślej związane z ocenianą sytuacją (zob. Pazdan, 2017, s. 74–75; tenże, 2018, s. 545–547). Występujące w tej regule ogólne kryterium wymaga konkretyzacji w odniesieniu do danej problematyki. I tak, jak się wydaje, gdy chodzi o stosunki osobiste i majątkowe partnerów z zarejestrowanego związku³⁷, czyli kategorię kolizyjnoprawną obejmującą wymienione wyżej zagadnienia, najtrafniejszym rozwiązaniem wydaje się być przyjęcie, że prawem najściślej związanym jest prawo władzy, która zarejestrowała związek partnerski (prawo władzy rejestrującej)³⁸.

W rozważanym kontekście na wzmiankę zasługuje też instrument służący przymusowemu wykonaniu obowiązku przyczyniania się do utrzymania wspólnoty partnerskiej (*avis aux débiteurs*), przewidziany w art. 13 ust. 3 szwajcarskiej ustawy federalnej o zarejestrowanym związku partnerskim między osobami tej samej płci (dalej: LPart)³⁹. Wypada wyjaśnić, że w świetle wspomnianego przepisu jeśli jeden z partnerów nie wypełnia spoczywającego na nim obowiązku utrzymania wspólnoty (partnerskiej), to sędzia może nakazać dłużnikom tego partnera, w szczególności jego pracodawcy, by wypłata całości lub części należności dokonywana była do rąk drugiego partnera⁴⁰. Analogicznie jak w przypadku reguły z art. 177 KC szwajc., dotyczącej małżonków (*vide supra*), przedstawiony wyżej instrument winno się zakwalifikować na płaszczyźnie kolizyjnoprawnej nie do kategorii „zobowiązanie alimentacyjne”, lecz do kategorii „stosunki majątkowe partnerów”. Zgodnie zatem z prezentowaną tutaj koncepcją, przepis art. 13 ust. 3 LPart może znaleźć zastosowanie wówczas, gdy prawo szwajcarskie jest prawem władzy, która zarejestrowała związek partnerski.

Stosunek pracy a stosunki między rodzicem i dzieckiem (między wstępnym i zstępnym)

Zgoda na zawarcie przez dziecko umowy o pracę

O tym: czy osoba niemająca pełnej zdolności do czynności prawnych może zawrzeć umowę o pracę, a jeśli tak, to – czy osoba ta może działać przy zawieraniu umowy

samodzielnie (zob. np. art. 22 par. 3 zd. 1 k.p., dotyczące osoby ograniczonej w zdolności do czynności prawnych), czy wymagana jest zgoda osób trzecich, w szczególności przedstawiciela ustawowego, lub organu państwowego (władzy opiekuńczej), rozstrzyga prawo właściwe dla zdolności (zob. zwł. Pazdan, 1971, s. 186; Kurowski, 2016, s. 344). Powyższe trzeba odnieść odpowiednio do czynności prawnych dotyczących istniejącego już stosunku pracy, w tym do rozwiązania umowy o pracę lub jej wypowiedzenia (zob. zwł. Pazdan, 1971, s. 186).

Jednak przy ustalaniu, kto jest przedstawicielem ustawowym mającym w omawianym zakresie kompetencję do udzielenia zgody, należy pamiętać, że prawem miarodajnym w tej kwestii jest prawo właściwe dla przedstawicielstwa ustawowego. I tak, gdy chodzi o dzieci aż do ukończenia 18. roku życia, na tle Konwencji haskiej z 1996 r. o odpowiedzialności rodzicielskiej (dalej: Konwencja haska z 1996 r.)⁴¹:

a) w przypadku odpowiedzialności rodzicielskiej powstałej *ex lege*, bez tzw. aktywnej interwencji organu sądowego lub administracyjnego⁴², miarodajny jest statut określony w art. 16 ust. 1 konwencji, tj. statut powstania i ustania odpowiedzialności rodzicielskiej z mocy prawa, bez udziału organu sądowego lub administracyjnego⁴³;

b) w przypadku odpowiedzialności rodzicielskiej powstałej z mocy czynności prawnej, bez aktywnej interwencji organu sądowego lub administracyjnego, miarodajny jest statut określony w art. 16 ust. 2 konwencji, tj. statut powstania i ustania odpowiedzialności rodzicielskiej z mocy porozumienia lub jednostronnej czynności prawnej, bez udziału organu sądowego lub administracyjnego;

c) gdy odpowiedzialność rodzicielska powierzona została mocą decyzji organu sądowego lub administracyjnego, wówczas odpowiedzi na pytanie o to, kto jest przedstawicielem ustawowym dziecka i jaki jest zakres przyznanego upoważnienia do działania w tym charakterze, poszukiwać należy przede wszystkim w treści takiej decyzji (zob. Calvo Caravaca & Carrascosa González, 2018, s. 1077)⁴⁴, przy czym prawem miarodajnym dla powierzenia odpowiedzialności rodzicielskiej w drodze decyzji organu sądowego lub administracyjnego jest – pod rządami Konwencji haskiej z 1996 r. – prawo wskazane w art. 15 ust. 1 lub 2, tj. statut środków ochrony dziecka podejmowanych przez organ sądowy lub administracyjny⁴⁵.

d) Wymaganie zgody przedstawiciela ustawowego na zawarcie umowy o pracę przez osobę niemającą pełnej zdolności do czynności prawnych (o ograniczonej zdolności do czynności prawnych) trzeba odróżnić od takiego wymagania uzyskania zgody przedstawiciela ustawowego (lub innego podmiotu) na zawarcie umowy o pracę, które jest obwarowaniem mającym służyć ochronie pracy osób młodych (młodocianych), stanowiącym przesłankę dopuszczalności umowy o pracę⁴⁶. Przykład figury prawnej należącej do tej drugiej grupy odnajdujemy m.in. w regulacji z art. 191 § 2⁴ k.p., dotyczącej zawarcia umowy o pracę w celu przygotowania zawodowego z osobą niemającą 15 lat. Jak wynika z wywodów W. Kurowskiego, w zakresie dotyczącym tego rodzaju reguł miarodajna jest *lex laboris* (2016,

s. 344–345)⁴⁷. Jeśli jednak chodzi o odpowiedź na pytanie, kto jest przedstawicielem ustawowym danej osoby, doniosłe są uwagi przedstawione wcześniej.

Przedmioty majątkowe nabyte przez dziecko w wyniku jego pracy

W odniesieniu do przedmiotów majątkowych, które dziecko nabyło w wyniku swej pracy⁴⁸, wyłania się pytanie: czy osobie, na której spoczywa odpowiedzialność rodzicielska, przysługuje kompetencja do sprawowania zarządu nimi? Odpowiedzi poszukiwać należy – na tle Konwencji haskiej z 1996 r. – w postanowieniach prawa właściwego dla odpowiedzialności rodzicielskiej. W szczególności, w grę wchodzi właściwość prawa wskazanego w art. 16 ust. 1 lub 2 konwencji (tak w przypadku – odpowiednio – odpowiedzialności rodzicielskiej powstałej *ex lege*, bez udziału organu sądowego lub administracyjnego, lub odpowiedzialności rodzicielskiej powstałej z mocy porozumienia lub jednostronnej czynności prawnej, bez udziału organu sądowego lub administracyjnego). W ten sam sposób należy zakwalifikować kwestię ewentualnego przysługiwania określonej wyżej osobie ustawowego prawa użytkowania (franc. *usufruit légal*, hiszp. *usufructo legal*) względem przedmiotów majątkowych nabytych przez dziecko w wyniku jego pracy. Stanowisko to oparte jest na poglądzie, jaki w kwestii kwalifikacji ewentualnego ustawowego prawa użytkowania rodziców mającego za przedmiot majątek dziecka wyrazili A.-L. Calvo Caravaca oraz J. Carrascosa González (2018, s. 472; ciż, 2022, s. 2157)⁴⁹.

Wypada przy tym zauważyć, że w szeregu ustawodawstw *explicitie* przesądzono, iż:

a) zarząd sprawowany przez rodziców, czy też
b) ustawowe prawo użytkowania, którego podmiotem są rodzice sprawujący zarząd majątkiem dziecka, nie obejmuje rozpatrywanej kategorii składników majątku dziecka. Rozwiązania tego typu spotykamy m.in.:

a) gdy chodzi o wyłączenie spod zarządu majątkiem dziecka – w art. 101 par. 2 KRO (przepis ten odnosi się do zarobku dziecka), w art. 164 KC hiszp. oraz w art. 1888 KC port. (wyłączenie przewidziane w tych dwóch ostatnio wspomnianych przepisach dotyczy przedmiotów majątkowych, które nabyte zostały w wyniku pracy przez dziecko powyżej 16. roku życia), jak również

b) gdy chodzi o wyłączenie z zakresu przedmiotowego ustawowego prawa użytkowania – w art. 386-4 KC franc. i w art. 387 KC belg.

Ponieważ jednocześnie z normami prawa właściwego dla odpowiedzialności rodzicielskiej mogą dojść do głosu postanowienia statutu personalnego regulujące zdolność osoby, która nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych, do rozporządzania swym zarobkiem⁵⁰, przeto trzeba liczyć się z koniecznością przeprowadzenia zabiegu dostosowania. Konieczność taka wystąpi w razie dysharmonii pomiędzy rozwiązaniami przyjętymi – z jednej strony – w systemie prawnym odgrywającym *in casu* rolę statutu personalnego oraz – z drugiej strony – w systemie prawnym będącym *in casu* prawem właściwym dla odpowiedzialności rodzicielskiej.

Sposób sprawowania przez osoby/-ę, na których/-ej spoczywa odpowiedzialność rodzicielska, zarządu przedmiotami majątkowymi nabytymi przez dziecko w wyniku jego pracy, to na tle Konwencji haskiej z 1996 r. zagadnienie należące do kategorii „wykonywanie odpowiedzialności rodzicielskiej” lub „warunki stosowania środków ochrony podjętych przez organ sądowy lub administracyjny” w ujęciu – odpowiednio – postanowień art. 17 lub 15 konwencji, w zależności od tego, czy chodzi o: a) odpowiedzialność rodzicielską powstałą *ex lege* lub na mocy czynności prawnej, bez udziału organu sądowego lub administracyjnego czy też b) odpowiedzialność rodzicielską powierzoną w drodze decyzji sądu lub organu administracyjnego. Natomiast ewentualna ingerencja organu sądowego lub administracyjnego w sprawowanie zarządu, o którym mowa, stanowi „środek ochrony dziecka podejmowany przez organ sądowy lub administracyjny”, w odniesieniu do którego właściwość prawa regulują normy z art. 15 konwencji.

Umowa o pracę między rodzicem i dzieckiem (między wstępnym i zstępnym)

Podobnie jak umowa o pracę pomiędzy małżonkami czy też pomiędzy partnerami z zarejestrowanego związku, umowa o pracę między rodzicem i dzieckiem (między wstępnym i zstępnym) jako taka nie jest wyłączona z zasięgu rozporządzenia Rzym I (zob. w szczególności Lüttringhaus, 2015, s. 46–47; zob. też Kurowski, 2016, s. 67), niemniej w zakresie dotyczącym ewentualnych szczególnych reguł, które odnoszą się do takiej umowy, a oparte są na racjach rodzinnoprawnych, za miarodajny należy uznać, jak się wydaje, odpowiedni statut rodzinnoprawny. Chodzi tu na przykład o ewentualną szczególną regułę wyłączającą *a priori* istnienie umowy o pracę między rodzicem sprawującym władzę rodzicielską a dzieckiem, przyjętą na kanwie idei, że obowiązek posłuszeństwa ciążyący na dziecku stanowi wystarczającą podstawę wspomagania rodziców przez dziecko w ich pracy (zob. Anazetpouo, 2010, s. 69). Zgodnie z prezentowaną tutaj koncepcją reguła taka może dojść do głosu wówczas, gdy wynika ona z systemu prawnego występującego w roli prawa właściwego dla odpowiedzialności rodzicielskiej (tak na tle Konwencji haskiej z 1996 r.) czy też w roli prawa właściwego dla stosunków prawnych między rodzicami i dziećmi (tak na tle konwencji bilateralnych wiążących Polskę), przy czym w świetle rozporządzenia Rzym I należałoby przyjąć, iż reguły tego rodzaju objęte są kategorią „zobowiązania wynikające ze stosunków rodzinnych”, podlegającą zgodnie z art. 1 ust. 2 lit. b) rozporządzenia Rzym I wyłączeniu

z zasięgu tego aktu. Jako objętą tym ostatnio wspomnianym wyłączeniem należałoby również zakwalifikować ewentualną regułę wykluczającą *a priori* istnienie umowy o pracę między wstępnym i zstępnym, opartą na założeniu, że świadczenie pracy przez wstępnego na rzecz zstępnego lub odwrotnie stanowi wykonywanie obowiązku alimentacyjnego⁵¹. W zakresie dotyczącym tego rodzaju reguł za miarodajny winno się uznać statut alimentacyjny.

Wypada dodać, że w kontekście oceny istnienia umowy o pracę między wstępnym i zstępnym należy mieć na uwadze, że to statut alimentacyjny rozstrzyga o tym, czy – a jeśli tak, to w jakim zakresie – dane działanie zstępnego na rzecz wstępnego lub odwrotnie mieści się w ramach obowiązku alimentacyjnego. I tak, przykładowo, w sytuacji gdy chodzi o pomoc świadczoną przez matkę na rzecz córki polegającą na sprawowaniu pieczy nad dzieckiem tej ostatniej, a w roli statutu alimentacyjnego występuje prawo francuskie, trzeba liczyć się z koniecznością przyjęcia, że mamy do czynienia z częściową „absorpcją” wspomnianego działania przez obowiązek alimentacyjny. Niewykluczone jest przy tym w świetle prawa francuskiego uznanie, że ze względu na swój zakres oraz regularność rozpatrywana pomoc w znacznej mierze wykracza poza ramy obowiązku alimentacyjnego⁵². Otworzy to drogę do ustalenia – wedle *legis laboris* – istnienia umowy o pracę między matką i córką. Podobnie pomoc w wykonywaniu codziennych czynności świadczona przez syna na rzecz niepełnosprawnego ojca może – jeśli w roli statutu alimentacyjnego występuje prawo francuskie – zostać uznana za daleko wykraczającą poza powinności wynikające z obowiązku alimentacyjnego spoczywającego na synu⁵³.

Uwagi końcowe

Warto zwrócić uwagę, że w systemach prawnych państw obcych występują takie instytucje jak współmacierzyństwo, wielorodzicielstwo (zob. Twardoch & Koziół, 2023, s. 5 i n.), macierzyństwo zastępcze oraz małżeństwo osób tej samej płci (o zarejestrowanych związkach partnerskich była już mowa). Trzeba zatem liczyć się z trudnościami, jakie mogą wyłonić się na styku tego rodzaju instytucji rodzinnoprawnej i norm systemu prawnego nieznałego tej ostatniej, a występującego w roli *legis laboris*. Może to mieć miejsce np. w kontekście oceny uprawnienia do przerwy w świadczeniu pracy związanego z rodzicielstwem czy też do urlopu ze względu na mające nastąpić określone wydarzenie rodzinne, takie jak zawarcie małżeństwa przez pracownika lub jego dziecko. Kwestie te zasługują na omówienie w ramach odrębnej publikacji.

Przypisy/Notes

¹ Belgijski kodeks cywilny – *Code civil*, <https://www.droitbelge.be/codes.asp#civil>

² Francuski kodeks cywilny – *Code civil*, https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/

³ Portugalski kodeks cywilny – *Código civil*, https://www.pgdlisboa.pt/leis/lei_mostra_articulado.php?nid=775&tabela=leis

⁴ Rumuński kodeks cywilny – *Codul civil*, <https://www.codulcivil.ro/>

⁵ Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov, <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-36>

⁶ Niemiecki kodeks cywilny – *Bürgerliches Gesetzbuch*, <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>

⁷ Szwajcarski kodeks cywilny – *Code civil suisse*, https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/24/233_245_233/fr

⁸ Chilijski kodeks cywilny – *Código Civil*, <https://www.bcn.cl/leychile/navegar?idNorma=172986>

⁹ W przepisie tym ustanowiono kaskadę norm kolizyjnych posługujących się łącznikami obiektywnymi. I tak, wedle normy podstawowej, w odniesieniu do małżeńskich stosunków osobistych (i majątkowych) właściwe jest każdorazowe wspólne prawo ojcyste małżonków. W braku wspólnego obywatelstwa sięgnąć należy do kolejnej z reguł. Zgodnie z nią do głosu winno dojść wspólne obu małżonkom prawo miejsca zamieszkania. Jeśli i ta norma nie może zostać zastosowana, ze względu na brak *in casu* tego ostatnio wspomnianego prawa, miarodajna jest druga z reguł subsydiarnych. Jako właściwe wskazuje ona wspólne obu małżonkom prawo miejsca zwykłego pobytu. Wreszcie, wedle trzeciej reguły posiłkowej zastosować należy prawo państwa, z którym małżonkowie „w inny sposób są wspólnie najściślej związani”. Wybór prawa właściwego dla stosunków osobistych między małżonkami jest w świetle u. o p.p.m. niedopuszczalny.

¹⁰ Zob. też wypowiedź M. Pazdana sformułowaną na tle ustawy z 12 listopada 1965 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U. Nr 46, poz. 290). Autor ten opowiedział się za przyjęciem, że ograniczenia kobiety zamężnej w podejmowaniu zatrudnienia podlegają statutowi osobowych skutków małżeństwa (1971, s. 187).

¹¹ Czeski kodeks cywilny – *Občanský zákoník*, <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

¹² Por. przepis art. 216 par. 1 ust. 2 KC belg., przyznający małżonkowi w takim przypadku możliwość wystąpienia do sądu z żądaniem podjęcia interwencji.

¹³ W świetle unormowania z art. 52 u. o p.p.m. w roli statutu małżeńskich stosunków majątkowych może wystąpić prawo wybrane przez małżonków. Wybór prawa ma w tym przypadku charakter ograniczony – małżonkowie mogą wybrać jedynie albo prawo ojcyste jednego z nich, albo prawo miejsca zamieszkania jednego z nich, albo prawo miejsca zwykłego pobytu jednego z nich. W braku wyboru prawa małżeńskie stosunki majątkowe podlegają prawu wskazanemu w art. 51 u. o p.p.m. (*vide supra* – przyp. 10).

¹⁴ Brazylijski kodeks cywilny – *Código Civil*, https://www.planalto.gov.br/ccivil_03/leis/2002/110406compilada.htm

¹⁵ Hiszpański kodeks cywilny – *Código Civil*, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763>

¹⁶ Kolumbijski kodeks cywilny – *Código Civil de la Unión*, <https://www.suin-juriscol.gov.co/viewDocument.asp?id=1827111>

¹⁷ Quebecki kodeks cywilny – *Code civil du Québec*, <https://www.legisquebec.gouv.qc.ca/fr/document/lc/ccq-1991>

¹⁸ Włoski kodeks cywilny – *Codice civile*, <https://www.gazzettaufficiale.it/dettaglio/codici/codiceCivile>

¹⁹ Jednocześnie A. Bucher sygnalizuje, że w nowym orzecznictwie nastąpiło odejście od dotychczasowej kwalifikacji *l'avis aux débiteurs* na płaszczyźnie merytorycznoprawnej jako „szczególnego środka egzekucyjnego” (*une mesure d'exécution particulière*) i że „nie jest niemożliwe” roziągnięcie owej zmiany w podejściu na płaszczyznę prawa prywatnego międzynarodowego poprzez „przybliżenie *l'avis aux débiteurs* do prawa alimentacyjnego” (Bucher, 2024, s. 474).

²⁰ Wyrok Trybunału Federalnego z 23 czerwca 2004 r. ATF 130 III 489 – tekst wyroku dostępny na stronie: https://www.bger.ch/ext/eurospider/live/fr/php/aza/http/index.php?lang=fr&type=show_document&page=1&from_date=&to_date=&sort=relevance&insertion_date=&top_subcollection_aza=all&query_words=&rank=0&highlight_docid=atf%3A%2F%2F130-III-489%3Afr&number_of_ranks=0&azaclir=clir. Zob. też Payan, 2020, s. 237.

²¹ Co do relacji między Protokołem haskim z 2007 r. a Konwencją haską z 1973 r. – zob. Juryk, 2018, s. 1090; zob. też pkt 197 Raportu wyjaśniającego do Protokołu haskiego – *Protocole du 23 novembre 2007 sur la loi applicable aux obligations alimentaires. Rapport explicatif établi par Andrea Bonomi*, <http://www.hcch.net/upload/exp139f.pdf>

²² Na temat tej regulacji w ujęciu historycznoprawnym – zob. Skąpski, 1999, s. 59–60. Zob. też Stępień-Sporek, 2009, s. 302.

²³ Por. tzw. świadczenie wyrównawcze przewidziane w art. 97 KC hiszp.

²⁴ Zob. orzeczenie hiszpańskiego *Tribunal Supremo* z 26.4.2017 r., STS 1591/2017 – ECLI: ES:TS:2017:1591, <http://www.poderjudicial.es/search/contenidos.action?action=contentpdf&databasematch=TS&reference=8004370&links=%22FRANCISCO%20JAVIER%20ARROYO%20FIESTAS%22&optimize=20170503&publicinterface=true>

²⁵ Co do uznania omawianej normy z art. 1438 KC hiszp. za regułę likwidacji ustroju rozdzielności majątkowej – zob. też orzeczenie *Tribunal Supremo* z 11.12.2015 r., STS 5216/2015 – ECLI: ES:TS:2015:5216, <http://www.poderjudicial.es/search/doAction?action=contentpdf&databasematch=TS&reference=7563123&links=trabajo%20dom%20C3%A9stico&optimize=20151228&publicinterface=true>. Szerzej na temat prawa do rekompensaty za pracę w domu – zob. Twardoch, 2019, s. 128–130.

²⁶ STS 532/2021 – ECLI: ES:TS:2021:532, <https://www.poderjudicial.es/search/sentencias/divorcio/71/pub>

²⁷ Tak np. w prawie Republiki Dominikany (zob. Reynoso, 2024) oraz – w zakresie ograniczonym do małżonków pozostających w ustroju wspólności majątkowej – w prawie argentyńskim (art. 1002 d) argentyńskiego Kodeksu cywilnego i handlowego – *Código civil y comercial de la Nación*, <https://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/235000-239999/235975/textat.htm#20>; nt. projektu nowelizacji tego przepisu – zob. Belluscio, 2023) i chilijskim (zob. Dictamen 4458-2019 (Resolución Exenta IBS), <https://www.suseso.cl/612/w3-article-578238.html>).

²⁸ Na temat wątpliwości utrzymujących się przez lata w prawie francuskim wokół możliwości przyjęcia istnienia umowy o pracę między małżonkami – zob. Teillais, 1996, s. 17 i n.; Le contrat de travail entre époux n'exige pas l'existence d'un lien de subordination. Arrêt rendu par Cour de cassation, soc., Recueil Dalloz 2002, s. 987 i n.; Favennec-Héry, 2002, s. 403 i n.; Lokie, 2002, s. 767 i n.; Fulchiron, 2004, s. 1503 i n.; Revel, 2011, pkt 17–19; taż, 2016, pkt 35; Livoir, 2016, s. 85 i n.; R. Cabrillac, 2025, pkt 103–65. Zob. też Rossi, 2002, s. 987 i n.; Yildirim, 2019, pkt 294; Saintourens, 2010 (aktualizacja 2022), pkt 59–61; Lebel, 2019 (aktualizacja 2024), pkt 81; Larribau-Terneyre, 2021, § 139.

²⁹ W kontekście prawa chilijskiego – zob. Dictamen 4458-2019 (Resolución Exenta IBS), <https://www.suseso.cl/612/w3-article-578238.html>

³⁰ Relacja pomiędzy umową o pracę a specyfiką małżeństwa lub innego stosunku rodzinnego ujmowana jest niejednokrotnie w kategoriach zagrożenia, jakie umowa o pracę niesie z sobą dla realizacji zasad rządzących stosunkami rodzinnymi – zob. Julien, 1966, s. 978; Livoir, 2016, s. 89.

³¹ Zob. w kontekście prawa argentyńskiego: Meléndez Torres & Morales Morales, 2017, s. 4, 15.

³² Zakres tej kategorii winien być postrzegany zgodnie z definicją małżeńskiego ustroju majątkowego ustanowioną w art. 3 ust. 1 lit a) rozporządzenia Rady (UE) 2016/1103 z 24 czerwca 2016 r. wdrażającego wzmożoną współpracę w dziedzinie jurysdykcji, prawa właściwego oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach dotyczących małżeńskich ustrojów majątkowych (Dz.Urz. L 183 z 8.07.2016 r., p. 1–29). Wynika to z konieczności zapewnienia spójności pomiędzy unijnymi aktami regulującymi problematykę kolizyjną, przy czym nie ma znaczenia, że to ostatnio przywołane rozporządzenie obowiązuje jedynie w tych państwach członkowskich UE, które uczestniczą we wzmożonej współpracy zawiązanej wokół niego, a wśród państw tych nie ma Polski. I tak, pojęcie „małżeńskiego ustroju majątkowego” obejmuje nie tylko małżeński ustrój majątkowy *sensu stricto*, ale również ogół reguł odnoszących się do stosunków majątkowych między małżonkami oraz do stosunków majątkowych między małżonkami a osobami trzecimi, wynikających bezpośrednio z węzła małżeńskiego lub z jego rozwiązania.

³³ Wyłączenie przewidziane w art. 1 ust. 2 lit. b) rozporządzenia Rzym I dotyczy „zobowiązań wynikających ze stosunków rodzinnych oraz stosunków uznawanych zgodnie z prawem dla nich właściwym za mające podobne skutki, w tym zobowiązań alimentacyjnych”, natomiast wyłączenie przewidziane w art. 1 ust. 2 lit. c) odnosi się do „zobowiązań wynikających z małżeńskich ustrojów majątkowych, z ustrojów majątkowych w stosunkach uznawanych zgodnie z prawem dla nich właściwym za mające podobne skutki do małżeństwa oraz z prawa spadkowego, włącznie z testamentami”.

³⁴ Zob. okólnik francuskiej Centralnej Agencji Instytucji Zabezpieczenia Społecznego i Narodowej Kasy Ubezpieczenia Chorobowego z 24 lipca 2003 r. – *Circulaire de l'Agence centrale des organismes de sécurité sociale et de la Caisse nationale d'assurance maladie*, 24 juillet 2003, n° 2003-121, s. 6, https://www.famidad.fr/IMG/pdf/entraide_familiale.pdf.

³⁵ Na temat partnerskiego ustroju majątkowego *sensu stricto* (partnerskiego ustroju majątkowego o charakterze *régime secondaire*) – zob. Twardoch, 2016, s. 5–98.

³⁶ Przepis art. 67 u. o p.p.m. stanowi: „W razie braku wskazania prawa właściwego w niniejszej ustawie, przepisach szczególnych, obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej ratyfikowanych umowach międzynarodowych i prawie Unii Europejskiej, do stosunku objętego zakresem niniejszej ustawy należy stosować prawo państwa, z którym stosunek ten jest najściślej związany”.

³⁷ Szerzej na temat zagadnień wpisujących się w problematykę stosunków osobistych i majątkowych partnerów z zarejestrowanego związku partnerskiego w ujęciu kolizyjnoprawnym – zob. Twardoch, 2015, s. 515–519.

³⁸ Szczegółowa argumentacja – zob. Twardoch, 2012, s. 71–116; też, 2015, s. 498–509; Koziół, 2015, s. 509–515.

³⁹ *Loi fédérale sur le partenariat enregistré entre personnes du même sexe (Loi sur le partenariat; LPart) du 18 juin 2004*, <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2005/782/fr>

⁴⁰ Na temat tego instrumentu – zob. Twardoch, 2016, s. 163.

⁴¹ Konwencja o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci, sporządzona w Hadze 19 października 1996 r. (Dz.U. z 2010 r. Nr 172, poz. 1158). Uwagi na temat zasięgu Konwencji – zob. Twardoch, 2018, s. 1060–1066.

⁴² Na temat „aktywnej interwencji organu” w kontekście norm z art. 16 Konwencji haskiej z 1996 r. – zob. Twardoch, 2018, s. 1073–1074.

⁴³ W tym duchu wypowiedziała się m.in. J. Pazdan – zob. też, 2017, s. 411. Por. Mostowik, 2014, s. 178–179. Zob. też Żarnowiec, 2014, s. 822.

⁴⁴ Co do zasad uznawania środków ochrony dziecka – zob. zvl. art. 23 Konwencji haskiej z 1996 r. oraz art. 30 i 39 rozporządzenia Bruksela II ter (tj. rozporządzenia Rady (UE) 2019/1111 z 25 czerwca 2019 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę). Pierwszeństwo rozporządzenia Bruksela II ter przed Konwencją haską z 1996 r. reguluje przepis art. 97 rozporządzenia.

⁴⁵ Szczegółowo na temat tych regulacji: Twardoch, 2018, s. 1067–1078. Por. Mostowik, 2014, s. 166 i n.; tenże, 2015, s. 350 i n.

⁴⁶ Zob. wypowiedź M. Pazdana, który wskazuje, iż przepisy ustanawiające zakazy zatrudnienia ze względu na wiek (tzw. ochrona pracy młodocianych) nie są objęte zakresem norm kolizyjnych miarodajnych dla zdolności (1971, s. 186–187). Zob. też rozważania tego autora na temat zakazów zatrudnienia dotyczących wieku przedstawione na tle prawa polskiego – Pazdan, 1965, s. 63 i n. Por.: Kalus, 1978, s. 54–55; Świątkowski, 2010, s. 264.

⁴⁷ W ślad za tym autorem warto także dodać, iż „ze względu na fakt, iż szczególna pozycja (...) pracowników młodocianych ma na celu realizację szerszych (ponadindywidualnych, ogólnych) interesów społecznych oraz gospodarczych państwa, powszechnie przyjmuje się, że regulacje ochronne w tym zakresie wprowadzane są przepisami wymuszającymi swoje zastosowanie” (Kurowski, 2016, s. 320 i powołana tam literatura; zob. też Kurowski, 2015, s. 492, 495). Por. Kalus, 1978, s. 55.

⁴⁸ Przykładowo, w prawie francuskim pojęcie *biens que l'enfant peut acquérir par son travail* obejmuje w szczególności: wynagrodzenie za pracę, ekwiwalent pieniężny za niewykorzystany płatny urlop, odszkodowanie związane z okresem wypowiedzenia, odszkodowanie z tytułu zwolnienia – zob. Corpart, 2023, pkt 102.

⁴⁹ Por. wypowiedź J. Hausera i S. Sana-Chaillé de Néré. Autorzy ci zagadnienie przysługiwania rodzicom (na których spoczywa odpowiedzialność rodzicielska) ustawowego prawa użytkownika przyporządkowują do zakresu zastosowania regulacji z art. 17 Konwencji haskiej z 1996 r., wskazującą prawo właściwe dla sposobu wykonywania odpowiedzialności rodzicielskiej (*modalités d'exercice de l'autorité parentale*) – 2018, pkt 1231.

⁵⁰ Przykładem postanowienia tego rodzaju jest norma z art. 21 KC, stanowiąca, że osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych może bez zgody przedstawiciela ustawowego rozporządzać swoim zarobkiem, chyba że sąd opiekuńczy z ważnych powodów inaczej postanowi. Reguła ta jest skorelowana z normą z art. 101 § 2 KRO. Ten ostatnio wspomniany przepis nie ma zatem zastosowania w odniesieniu do dzieci, które nie ukończyły 13 lat, oraz do dzieci całkowicie ubezwłasnowolnionych – zob. Strzebinczyk, 2010, s. 285.

⁵¹ Kwestia obowiązywania takiej reguły dyskutowana była w szczególności w doktrynie francuskiej – zob. Guichaoua, 2013, s. 231; Livoir, 2016, s. 86–87.

⁵² Zob. okólnik francuskiej Centralnej Agencji (*vide supra* przyp. 44), s. 6.

⁵³ Zob. okólnik francuskiej Centralnej Agencji (*vide supra* przyp. 44), s. 5. Na tle prawa polskiego na temat „pomocy rodzinnej” jako podstawy wykonywania pracy przez jednego członka rodziny na rzecz drugiego wypowiadał się m. in. M. Skąpski – tenże, 2000, s. 441.

Bibliografia/References

- Anazetpou, Z. (2010). *Le système camerounais des relations professionnelles*. Presses universitaires d'Afrique.
- Añoveros Terradas, B. (2010). Los pactos prematrimoniales en previsión de ruptura en el derecho internacional privado. *Anuario español de Derecho internacional privado* 10.
- Añoveros Terradas, B. (2017). El régimen conflictual de las capitulaciones en los nuevos reglamentos de la Unión Europea en materia de regímenes económicos matrimoniales y efectos patrimoniales de las uniones registradas. *Anuario español de Derecho internacional privado* 17.
- Baddeley, M. (2017). W: H. Deschenaux, P.-H. Steinauer & M. Baddeley, *Les effets du mariage*. Stämpfli.
- Belluscio, C. (2023, diciembre 31). *Derogación de la prohibición de contratar entre cónyuges (régimen patrimonial de comunidad de bienes)*. https://garciaalonso.com.ar/blog/derogacion-de-la-prohibicion-de-contratar-entre-conyuges/?srsltid=AfmBOo0qAwYs_jZcy6yXXE98y_jwc8R3qKZ4J-bpM-pfjQxnN9QJEmI
- Bucher, A. (2024). *Commentaire romand. Loi sur le droit international privé. Convention de Lugano*. Helbing Lichtenhahn Verlag.
- Cabrillac, R. (mis à jour 2025, février). In: R. Cabrillac & A. Suveico (Éd.). *Le Lamy Droit des régimes matrimoniaux, successions et libéralités*.
- Calvo Caravaca, A.-L. & Carrascosa González, J. (2018). En: A.-L. Calvo Caravaca & J. Carrascosa González (Dirs.). *Derecho Internacional Privado*. Vol. II. Comares.
- Carrascosa González, J. (2022). En: A.-L. Calvo Caravaca & J. Carrascosa González (Dirs.). *Tratado de derecho internacional privado*, t. II, 2ª ed. Tirant lo blanch.
- Calvo Caravaca, A.-L. & Carrascosa González, J. (2022). En: A.-L. Calvo Caravaca & J. Carrascosa González (Dirs.). *Tratado de derecho internacional privado*, t. II, 2ª ed. Tirant lo blanch.
- Corpart, I. (2023, janvier; mise à jour mars 2024). Administration légale des biens du mineur. *Répertoire de droit civil*.
- Dutoit, B. & Bonomi, A. (2022). *Droit international privé suisse. Commentaire de la loi fédérale du 18 décembre 1987*. 6e éd. Helbing Lichtenhahn Verlag.
- Favennec-Héry, F. (2002). Les relations professionnelles entre époux ou le travail sans la subordination. *Droit social* 4.
- Fulchiron, H. (2004, novembre 30). Les relations pécuniaires entre époux à l'occasion de leur activité professionnelle. *Defrénois* 22.
- Guichaoua, H. (2013, avril). La frontière entre l'activité professionnelle et le bénévolat. *Le Droit Ouvrier* 777.
- Hauser, J. & Sana-Chaillé de Néré, S. (2018). In: M. Cresp & M. Ho-Dac (Éd.). *Droit de la famille. Droits français, européen, international et comparé*. Larcier.
- Julien, P. (1966). Les contrats entre époux. *Revue internationale de droit comparé* 18-4.
- Juryk, A. (2018). W: M. Pazdan (Red.). *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*. C.H.Beck.
- Kalus, S. (1978). *Międzynarodowe stosunki pracy. Wybrane zagadnienia kolizyjne*. Wydawnictwo Prawnicze.
- Koziół, A. (2015). W: M. Pazdan (Red.). *System Prawa Prywatnego. Prawo prywatne międzynarodowe*, t. 20C. C.H.Beck.
- Kurowski, W. (2015). W: M. Pazdan (Red.). *System Prawa Prywatnego. Prawo prywatne międzynarodowe*, t. 20B. C.H.Beck.
- Kurowski, W. (2016). *Stosunek pracy wynikający z umowy w prawie prywatnym międzynarodowym*. C.H.Beck.
- Larribau-Terneyre, V. (2021). Fasc. 10: Mariage. – Organisation de la communauté conjugale et familiale. – Principes directeurs du couple conjugal: réciprocité des devoirs entre époux (C. civ., art. 212). – Principes structurant la communauté familiale: direction conjointe de la famille et contribution conjointe aux charges du mariage (C. civ., art. 213 et 214). *JurisClasseur Civil Code – Encyclopédies*.
- Lebel, Ch. (2019, février, mise à jour 2024, avril). Commerçant. *Répertoire de droit commercial*.

- Livoir, M. (2016). L'influence de la situation familiale sur le contrat. In: E. Lenoir-Waymel (Éd.). *Contrats et famille font-ils bon ménage?* Larcier.
- Lokiec, P. (2002). La relation de travail entre époux: un contrat de travail sans lien de subordination ?, *Recueil Dalloz* 9.
- Lüttringhaus, J.D. (2015). In: F. Ferrari (Ed.), *Rome I Regulation. Pocket Commentary*. Otto Schmidt/De Gruyter european law pub.
- Meléndez Torres, M. & Morales Morales, S. (2017). Relación laboral conyugal: una visión a la incorporación del negocio particular al matrimonio, https://www.lareferencia.info/vufind/Record/EC_f5650c2d567785e0805d35488cf6b5f8
- Mostowik, P. (2014). *Władza rodzicielska i opieka nad dzieckiem w prawie prywatnym międzynarodowym*. Wydawnictwo JAK.
- Mostowik, P. (2015). W: M. Pazdan (Red.), *System Prawa Prywatnego. Prawo prywatne międzynarodowe*, t. 20C. C.H.Beck.
- Payan, G. (Éd.). (2020). *Conventions et Protocoles de la Haye annotés*. Larcier.
- Pazdan, J. (2017). W: J. Poczubut (Red.), *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*. Wolters Kluwer.
- Pazdan, M. (1965). Zdolność do czynności prawnych a zakazy zatrudnienia ze względu na wiek, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 1.
- Pazdan, M. (1971). Przesłanki ważności umowy o pracę na tle ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym. *PwHZ* 26-27.
- Pazdan, M. (2017). *Prawo prywatne międzynarodowe*. Wyd. 16. Wolters Kluwer.
- Pazdan, M. (2018). W: M. Pazdan (Red.), *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*. C.H.Beck.
- Revel, J. (2011, septembre). Collaboration professionnelle et couples. *Répertoire de droit du travail*.
- Revel, J. (2016, novembre). Régimes matrimoniaux. *Répertoire de droit civil*.
- Revillard, M. (2022). *Droit international privé et européen: pratique notariale*. 10e éd. Defrénois.
- Reynoso, J. A. (2024, octobre 1). *Contrato laboral entre esposo*. <https://www.eljaya.com/204978/contrato-laboral-entre-esposos/>
- Rossi, P. (2002). Contrat de travail et lien de subordination entre époux ou entre partenaires liés par un Pacs. *Recueil Dalloz* 12.
- Saintourens, B. (juin 2010, mise à jour 2022, mai). Conjoint du chef d'entreprise. *Répertoire de droit commercial*.
- Saulier, M. (2023). Fasc. 804: Conditions d'accès à l'activité commerciale. – Conditions liées à la personne. Situation des commerçants mariés. *JurisClasseur Entreprise individuelle*.
- Skąpski, M. (1999). Świadczenie pracy podporządkowanej w ramach małżeńskiego obowiązku pomocy (art. 23 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego), *Państwo i Prawo*, 12.
- Skąpski, M. (2000). Głos do wyroku SN z dnia 12 maja 2000 r., II UKN 538/99, Orzecznictwo Sądów Polskich, 9/P 131.
- Stępień-Sporek, A. (2009). *Działalność gospodarcza z udziałem małżonków*. LexisNexis.
- Strzebińczyk, J. (2010). W: T. Smoczyński (Red.), *System Prawa Prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*. T. 12.
- Świątkowski, M. A. (2010). *Międzynarodowe prawo pracy. T. II. Międzynarodowe prywatne prawo pracy*. C.H.Beck.
- Teillais, G. (1996, décembre 13). Salariat conjugal et régimes matrimoniaux. *Petites affiches* 150.
- Twardoch, P. (2012). O poszukiwaniu prawa właściwego do oceny spraw majątkowych zarejestrowanego za granicą związku partnerskiego według polskiego prawa prywatnego międzynarodowego, *Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego*, 10. <https://doi.org/10.31261/PPPM.2012.10.05>
- Twardoch, P. (2015). W: M. Pazdan (Red.), *System Prawa Prywatnego. Prawo prywatne międzynarodowe*, t. 20C. C.H.Beck.
- Twardoch, P. (2016). *Sprawy majątkowe partnerów z zarejestrowanego związku*, C.H.Beck.
- Twardoch, P. (2018). W: M. Pazdan (Red.), *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*. C.H.Beck.
- Twardoch, P. (2019). *Umowy małżeńskie w prawie prywatnym międzynarodowym*. C.H.Beck.
- Twardoch, P. & Koziol, A. (2023). Współmacierzyństwo, rodzicielstwo neutralne płciowo i wielorodzicielstwo, czyli o nowych wyzwaniach dla polskiego prawa kolizyjnego w sferze filiacji, *Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego*, 33. <https://doi.org/10.31261/PPPM.2023.33.01>
- Yildirim, G. (2024, novembre). Séparation de biens. *Répertoire de droit civil*.
- Yildirim, G. (2019, novembre, mise à jour 2020, janvier). Communauté légale: gestion des biens. *Répertoire de droit civil*.
- Żarnowiec, Ł. (2014). W: M. Pazdan (Red.), *System Prawa Prywatnego. Prawo prywatne międzynarodowe*, t. 20A. C.H.Beck.

Paulina Twardoch, profesorka uczelni na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, specjalistka z zakresu prawa prywatnego międzynarodowego, autorka licznych publikacji naukowych poświęconych prawu kolizyjnemu i rodzinnemu. W 2012 r. uzyskała stopień doktora nauk prawnych mocą uchwały Rady WPiA UŚ (rozprawa pt. *Stosunki majątkowe w zarejestrowanych związkach partnerskich w prawie rodzinnym i w prawie prywatnym międzynarodowym*; promotor: prof. zw. dr hab. Maksymilian Pazdan), a stopień doktora habilitowanego – w roku 2020, na mocy uchwały Rady Instytutu Nauk Prawnych WPiA UŚ (monografia *Umowy małżeńskie w prawie prywatnym międzynarodowym*, Warszawa 2019).

Paulina Twardoch, an associate professor at the Faculty of Law and Administration of the University of Silesia in Katowice, a specialist in private international law and the author of numerous publications dealing with conflicts of laws and family law issues. In 2012 she earned a Ph.D. in legal sciences from the University of Silesia based on her dissertation titled “Property Relations within Registered Partnerships in Family Law and Private International Law” (supervisor: Prof. Maksymilian Pazdan). In 2020 she earned habilitation from the University of Silesia based on her monograph ‘Marriage Contracts in Private International Law’, published in 2019.